

Acta sanctorum

quotquot toto orbe coluntur, vel a catholicis scriptoribus celebrantur, quae
ex Latinis et Græcis, aliarumque gentium antiquis monumentis

Quo dies primus et secundus continentur

Bolland, Johannes

Parisiis et Romae, 1866

De S. Adelgiso Episcopo Novariensi Conf. In Ducatu Mediolanensi. Sylloge.
Sancti cultus sacer, ætas, et in ecclesiam auam munificentia.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-73889](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-73889)

A

DE S. ADELGISO EPISCOPO NOVARIENSI CONF.

IN DUCATU MEDIOLANENSI.

SYLLOGE.

Sancti cultus sacer, ætas, et in ecclesiam suam munificentia.

SUB MEDIUM
SECLUM IX.
S. Adelgisus
episcopus No-
variensis,

Inter nobiliores episcopatus Insubriæ, qui metropolitana Mediolanensi suffragantur, haud postremum locum obtinet Novariensis, inquit Ughellus Italiae sacræ auctæ tom. IV col. 689, a sua prima conditione antiquus, nobilis et opulentus. Mitto illa, quæ de civitate Novariensis antiquitate; de gentibus variis, quarum dominio fuit subjecta; ac disseminatæ apud ejusdem incolas Catholicæ fidei origine, idem Ughellus scribit: duarum præsertim ecclesiarum Novariensium, de quibus infra sermo recurret, ibidem col. 690 Ughellus meminit, nempe cathedralis, assumptæ in cælum Deiparæ Virgini dicatæ, et S. Gaudentii, Novariensis episcopi, in civitate olim suburbio sitæ, nunc dirutæ, cujus Præpositus ac canonici aliquot ad cathedralem ecclesiam translati fuerunt. Novariensium dein præsulum seriem explicans Ughellus loco trigesimo secundo S. Adelgisium (aliis Adelgisum, aliis etiam Aldigisium dictum) memorat, quod item fit in Catalogo Novariensium episcoporum apud Carolum a Basilica Petri, Novariensem item episcopum, lib. 1. pag. 399. Gesta ejus fere in occulto sunt, si pauca excipias, quibus pepercit invidia temporum: unde et paucis martyrologis notus, Castellani tamen diligentiam non effugit, qui illum ad diem 6 Octobris in Martyrologio Universali, Gallicè scripto, verbis paucis, ac sine temporis, quo floruit, nota in hunc modum annuntiat. Novariæ in Ducatu Mediolanensi S. Adelgisus (Gallicè S. Algis, ut interpretatur) episcopus.

saeculo XVI
Officio dupli-
coli captus,
corpore

2 Paulo plura ex Monumentis ecclesiæ Novariensis Ferrarius suppeditat in utroque Catalogo Sanctorum: in eo, quem de Sanctis Italiae exaravit, ita ad 6 pariter Octobris diem loquitur: Adelgisus, seu Aldegisius, episcopus Novariensis, multa cum religiose, tum liberaliter egit, cujus in omni opere pietas elucebat. Collegium Canonicorum basilicæ cathedralis beneficiis auxit, ipsamque cathedralem donis exornavit. Vixit in episcopatu annos XIX, Sergio II et Leone IV (quorum ille ab anno 844 usque ad annum 847; hic vero abhinc ad annum usque 833 Ecclesiam moderatus est) summis Pontificibus. Plenus autem dierum meritorumque obdormivit in Domino pridie Nonas Octobris, cujus corpus in aede S. Gaudentii tumulatum ad hæc usque tempora requiescit. Eodem recidunt, quæ de S. Adelgiso in Catalogo Sanctorum Generali Ferrarius habet. Cultus sacri Episcopo suo a Novariensibus impensi testem habemus Carolum, Novariensem episcopum, Operis, supra laudati,

pag. 280 ita scribentem: Colit eum Sanctorum honore ecclesia Novariensis, et memoriam ejus celebrat Nonis Octobris. Huc facit etiam, quod de S. Adelgiso in Annotatis scribit Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiae: Hujus S. Episcopi natalis ab anno Domini MDLXXXII celebrari cœpit (ritu duplici celebrari illum, ait in Catalogo Sanctorum Generali) a Francisco Bossio, episcopo Novariensi, in tabulis ad usum sacrum compositis adnotatus. Huc denique facit etiam facta jam ante corporis S. Adelgisi e diruta S. Gaudentii ecclesia in S. Vincentii intra urbis Novariensis muros sitam translatio.

3 Carolus, Novariensis antistes, pag. 27 de illa ita scribit: Reliquiæ primum (S. Gaudentii) a vetere ecclesia S. Gaudentii in ecclesiam S. Vincentii illatæ sunt die XXI Octobris MDLIII, quo die ejus translationis memoria celebratur. Et adhuc in ecclesia sunt, quæ a parte illius novæ ecclesiæ Meridionali remanent, nunc quidem secretarii loco. Hic ergo colitur corpus S. Gaudentii, primi episcopi et patroni ecclesiæ Novariensis, et item S. Adelgisi episcopi admodum celebris. Qua occasione et causa facta sit illa SS. Gaudentii et Adelgisi per Joannem Cardinalem Moronum solennis, ut in Morono Ughellus scribit, translatio, docet idem Carolus a Basilica Petri lib. 1. pag. 374: Eo tempore (Novariæ sedente Morono) munitionis causa ecclesiæ ac monasteria, quæ prope mœnia erant, destruenda quidam (quam pie ipsi viderint) censuerunt; simul ut eorum materia usui esset ad muros ædificandos; quæ ruina jam cœpta erat anno MDI. Cum enim rursus in regione Pedemontana bellum renovatum esset inter Gallorum regem Henricum, et Carolum (F) casarem, de munienda urbe Novaria actum est, suburbiiis, quæ olim ipsa quoque munita erant, exclusis. Hæc translationis occasio et causa: Diruta vero sunt, inquit præterea Novariensis antistes Carolus, ecclesiæ et monasterium S. Mariæ Carmelitarum, ecclesia antiqua S. Gaudentii (in qua S. Adelgisi reliquiæ jacebant) ecclesia et monasterium S. Mariæ monialium ad casellas: ecclesia et monasterium S. Petri, martyris Ordinis S. Dominici: ecclesia et monasterium S. Laurentii, ecclesia et monasterium S. Joannis Ordinis Eremitarum S. Augustini.

4 Eversa veteri S. Gaudentii ecclesia, Novarienses cives novam eidem Sancto intra urbis sinum excitare voluerunt; cujus demum primarius lapis, inquit Carolus lib. 1. pag. 27, positus est die XXI Martii MDLXXVII: quæ cum annis tredecim sumptuoso opere ac elegantibus fabricata, licet non perfecta, in eum tamen statum adducta

AUCTORE
J. B.

E

in veteri S.
Gaudentii diu,
dein tantisper
in S. Vincentii
ecclesia quie-
vit,

F

nunc in nova
S. Gaudentii
quiescit,

AUCTORE
J. B.

adducta esset, ut in ea celebrari divina possent, ab episcopo (Novariensi) Cæsare Speciano consecrata est xv Cal. Januarii mxc. Ex quibus verbis, cum iis, quæ numeri superioris initio ex eodem Carolo adduci, collatis, apparet, S. Gaudentii, et, ut pag. 287 idem Carolus addit, S. Adalgisi reliquias primum quidem anno 1355 in Vincentii ædes, ac dein post annum 1377, in novam S. Gaudentii ecclesiam fuisse translatas: unde Ughellum emendes in Adalgiso ita scribentem: Ejus corpus cum aliis Sanctorum reliquiis translatum fuit a Veteri S. Gaudentii ecclesia in Novam anno mclm. Ex iisdem item apparet, qui intelligenda sint hæc, quæ supra retuli, Ferrarii verba: Cujus corpus in æde S. Gaudentii (nimirum olim in veteri, nunc vero servatum in nova) tumulatum ad hæc usque tempora requiescit. Atque hæc de cultu sacro S. Episcopi dicta sufficiant: pauca tamen dicenda de die, quo colitur.

videturque
colli 7 Octo-
bris.

5 S. Adalgisum pridie Nonas ex hac vita migrasse, Ferrarius ait verbis supra citatis; quapropter illum ad diem 6 Octobris Catalogo suo inseruit. Ita fortassis in Tabulis ecclesiæ, quas laudat, invenerit: Castellanum hic non moror, qui e Ferrario S. Adalgisum verosimillime in suum Martyrologium transtulit: nobis vero, quibus Sanctos ad eos dies, quibus sive obitus, sive depositionis, sive denique translationis sint, coluntur, maxime referre mos est, ad hunc diem de illo agere visum, ut ad diem præcedentem in Præterminis est dictum, quod Nonis Octobris S. Adalgisum Novariæ coli disertis verbis, ut num. 2 videre est, testetur Carolus a Basilica Petri, loci episcopus, idque in Opere, quod de ecclesia sua ex instituto conscripsit, et annis a relato in tabulas ecclesiasticas S. Adalgiso non admodum multis: nam ab anno 1382, quo id præstitisse Franciscum Bossium, Novariensem episcopum, Ferrarius scribit, usque ad annum 1612, quo Caroli Opus, quod præ manibus habeo, typis Novariensibus prodit, anni dumtaxat sunt 50; atque adeo decessoris sui Bossii, licet non proximi, gesta, diemque, quo, se episcopo, S. Adalgisus colebatur, optime procul dubio habuit explorata; ut, si alteruter hic errorem admiserit, hunc non Carolo, sed Ferrario, in quo alias non raro desideratur accuratio, potius adscribere, longe consultius videatur.

Episcopum
Novariensem
egit sub me-
dium sæcu-
lum ix.

6 Castellanus, cum nullam adjecerit S. Adalgiso, quo vixerit obieritque temporis notam, Ferrarii dictum, quo illum sub medium sæculi noni, Pontificibus Sergio II et Leone IV, floruisse asseruit, ut minus tutum habuisse videtur: recte tamen illius ætatem Ferrarius assignavit. Conficitur id ex triplici illius ætatis monumento: primum exhibet Muratorius tom. V Antiquitatum Italicarum mediæ ævi coll. 983 et 986, estque decretum synodale Angelberti, archiepiscopi Mediolanensis et comprovincialium episcoporum, quo monasterio Briziano SS. Faustini et Jovite immunitas confirmatur, datum Anno Domini Incarnationis (Decreti verba sunt) dcccxli. Anno etiam imperii Christianissimi Lotharii imperatoris vicesimo tertio, Indictione v. Ubi secundo loco subscriptus legitur S. Adalgisus hoc modo: Ego Adalgisus indignus episcopus subscripsi et consensi. Alterum charta est ipsius Adalgisi, a Carolo Novariensi episcopo pag. 284, velut in archivio episcopali existens laudata, ac Papiæ data anno imperii Lotharii xx Indictione iii.

Tertium Ludovici II Augusti diploma est apud Muratorium citatum tom. I coll. 925 et seqq., per quod Dodoni (quem Odonem Ughellus vocat) Novariensi episcopo, et S. Adalgisi successori proximo, omnia privilegia ac jura confirmat anno Christo propicio Imperii Domni Hlotharii, gloriosissimi augusti xxxv et Hlodovici filii ejus piissimi imperatoris in Italia v, Indictione ii. Indictiones v, iii, et ii annos 842, 840, et 834 designant, quidquid sit de epocha, unde in illis Lotharii anni computentur, quam variam fuisse, docent Pogius ad annum 821 et seq., et Muratorius in Annalibus Italiæ ad annum 822. Porro ex postremo monumento liquet, S. Adalgisum post annum 834 in vivis superstitem non fuisse, et ab anno saltem circiter 855 Novariensem cathedram tenuisse, si illam annis novemdecim ab illo occupatam, auctor Catalogi præsulum Novariensium apud illustrissimum Carolum a Basilica pag. 399, ipse Carolus, et Ughellus recte scripserunt.

7 Si gentem querimus, qua fuit oriundus S. Adalgisus, suspicari ex nomine licet, eum genere Langobardum fuisse: eo enim nomine Adalgisum, Desiderii Langobardorum regis filium, vocitatum scimus. Favet utcumque huic conjecturæ etiam temporis ratio: etenim cum ultra annum 834 vitam non duxerit, ut supra diximus, nasci facile potuit sub ea tempora, quibus, inclinante jam sæculo octavo, Langobardorum in Italia regum Caroli Magni virtute excisum fuit. Ceterum sancti Præsulis gesta, ut diximus, nobis invidit temporum vetustas: non ita tamen, quin pauca saltem monumenta supersint, quæ illius in clerum suum amori ac munificentiæ testimonium perhibeant. Audi in hanc rem Carolum Novariensem episcopum, sæpenumero jam laudatum. Dedit igitur Adalgisus, optimus episcopus, inquit ille pag. 282 et seq., ecclesiæ Majori multa bona, quæ notata sunt in antiquis membranis ejusdem ecclesiæ, et in litteris Lotharii imperatoris, ut dicitur: licet nominum mutatione, ut fit, nonnulla nunc incognita sint: atque etiam a Francis hominibus corrupta. Curtem nimirum sancti Germani cum appendiciis suis, simul cum capella seu oratorio S. Michaelis, cum iis, quæ ad ipsum aspicunt. Curtem, quæ vocatur Gemini, cum appendiciis suis. Decimam annonæ vini et pecorum, accipiendam de civitate, et de quibusdam cortibus suis. Quarum nomina hæc notata sunt: Domus, Celeda, Rusculina, Cista, Bauca, Cado, Episcopiano, Casale Madenig. Item jus accipiendi decimam de beneficiis vassallorum suorum, quæ ipsi specialiter in suo retinent domino.

8 Item decimam de aliquibus villis, per decem-
cesim suam consistentibus, quæ vocantur Gra-
notium, Paliada, Nemenoniæ, Piscinarioli,
Casaligla, Glaucliana, Oblatum, Agoniata,
Camilianum, Isarnia, Severiascum, Mateum,
Berzini, Vebra, Aquilianum, Cameri, Seca-
sianum, Galiatum, Berzonate, Pernitate, Ma-
punianum, Palatiolum, Vilane, Graticinum,
Sacianum, Tercade, Villa S. Germani. Quæ
nomina magna ex parte corrupta sunt, sicuti
et locutio. Hactenus Carolus, hæc magna ex parte
ex ecclesiasticis bonis, quorum quarta pars ex
veterum canonum instituto debebatur clero,
eidem, quod vel ex ipso contextu donationis, a
Carolo partim descripto, verum apparet, ab Adel-
giso,

gente forte
Langobardus:
latent fere
ejus res gesta,
E

F

supersunt
tamen

A giso concessa fuisse, existimans : unde merito colligas, sanctum Episcopum veterum canonum observantissimum fuisse. Sed et aliam ex bonis, ut apparet, propriis, cum eam pro salute sua et parentum fecisse se dicat, hæredibusque interdicat, ne eam infringere audeant, ecclesiæ S. Gaudentii donationem fecit, quæ adhuc existat, et in sancti Episcopi memoriam ex eodem Carolo pag. 285 et seq. huc transcribitur : est vero hujusmodi : Ego in Dei nomine Adelgisus, gratia Dei sanctæ Novariensis ecclesiæ episcopus, propter salutem dixi : Considerante me Dei omnipotentis misericordia, quod pro remedio animæ meæ vel parentum meorum, ut mihi in æterna vita ad salutem proficiat : necesse est semper illud agere, unde hic et in futuro sæculo plena apud omnipotentem Deum maneant merces.

quædam in ecclesiam suam

9 Proinde ego, qui supra, Adelgisus episcopus judico, atque instituo et per præsentem cartulam judicati confirmo, id est, curtem meam dono, coltile, quod habeo in fine, vel fundo vici Cisti subterioris, vel in ejus territorio, seu et casas massaritias, quas habeo in nostro vico Cisti et mihi advenerunt ex rebus de banno Adeldardi ex genere Francorum, seu et de aliis hominibus, id est, casis, curtis ædificiis, ortis, campis, areis, pratis, vineis, silvis, pascuis, astalaris, aquationibus, vicinalibus, cultilibus, vel incultilibus, divisis aut indivisis, mobilibus, vel immobilibus, seseque moventibus, puteo, usu putei, extrinsecis, vel intrinsecis, casis, accesso, vel ingresso : omnia, et in omnibus, et in integram curtem dono, coltile, seu, et massaritias quantascumque in nostro vico Cisti mihi per cartulam et comparationem, aut per quævis ingenio, ibidem acquisivero, judico, atque instituo ego qui supra Adelgisus episco-

pus canonicæ S. Gaudentii (S. Laurentii male apud Ughellum legitur) quæ est fundata foris murum civitatis Novariæ, ubi corpus sanctum ejus requiescit.

AUCTORE J. B.

10 Et volo, ut ipsi canonici, qui ibidem pro tempore fuerint, habeant et frui debeant nostris rebus ; et exinde vestimentum et calceamentum procurare debeant, ut mihi in æterna vita ad salutem proficiant. Et hoc volo atque instituo, ut defensionem tantummodo habeant a Pontifice, qui pro tempore in civitate Novaria fuerit. Nam alia repetitio ab eodem pontifice nihil obtineat ; sed hoc volo, ut meum factum, sicut superius legitur, perennis temporibus firmum, et stabile permaneat, et non liceat nolle, quod volui ; sed quod semel a me factum, vel conscriptum est, omni in tempore inviolabiliter conservari promitto. Et si ullus de hæredibus, vel parentibus meis contra hoc meum factum ire quomodocumque voluerit, non valeat vindicare, quod repetiit ; sed sit culpabilis auri una cum soc. fisco lib. quinquaginta, et hoc meum factum firmum, et stabile debeat permanere. Actum intra civitatem Novariæ.

munificentia

11 Ego Adelgisus ac si indignus episcopus hanc cartulam donationis a me factæ, vel roboratæ manu propria subscripsi ; et honorum hominum roborare decrevi. Signa... manuum Ragimberti Franco et Vasallo Domi regis.... Signum... manus. Ego.... Vhildritus presbyter suscrip. Ego Crembertus rogatus subscripsi. Ego Ansfredus presbyter in hoc judicatu manu propria... subscripsi.... Ego Basiliscus presbyter in hoc judicatu manu mea scripsi. Ego Julio notarius scriptor hujus cartulæ judicati scripsi, post tradita complevi, et dedi etc.

E documenta.

DE S. MARTINO CONFESSORE

PRIMO ABBATE BELLI-FONTIS, NUNC VALLIS-PARADISI

IN LEGIONENSI REGNO HISPANIÆ.

COMMENTARIUS HISTORICUS.

§ I. Notitia monasterii veteris ac novi, ubi præfuit, cultumque obtinuit : ejus memoria in Martyrologiis, cultus et officia Ecclesiastica : gesta unde referenda.

ANNO MCLII. Situs ac nomina monasterii,

Hujus loci notitiam, quæque de ejusdem primo abbate, S. Martino, novimus, fere omnia habemus ex illustrissimi Angeli Maurique, Pacensis episcopi, sui Ordinis Cisterciensis Annalibus magna fide conscriptis. Hoc teste ad annum Christi 1157, cap. 5 num. 1, monasterium BELLI-FONTIS, hodie VALLIS-PARADISI prope Peleas inter Zamoram, Salmanticamque (regni Legionensis civitates) situm est in diocesi Zamorensi. Deinde Octobris Tomus III.

ibidem num. 8, Nomen, inquit, a fonte proximo mutuatum BELLI-FONTIS vocabulum fecit. Id varie mox retentum, omissumve, et convicino castro non raro cedens, SANCTA MARIA, nunc DE BELLO-FONTE, nunc DE PELEIS, dicta vulgari usu : tandem mutato loco, prorsus evanuit, atque in VALLEM-PARADISI mutuatum est Ferdinandi Legionensis regis jussu, quod suo loco et tempore dicemus. Interim adnoto, eundem Ferdinandum, cum translationem privilegio suo munit, primitiva vocabula expressisse, dum ait : 119 « Abbas